

Acta Beregsasiensis
2010/3

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 3. kötet
Том IX, № 3
Volume IX, № 3

УДК 001.2

ББК 72

A-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év második felének magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a történelem, a nyelvtudomány, az esztétika, a pedagógia, a biológia, a gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

TÖRDELÉS: Garanyi Béla

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-07-9

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Nyelvészet, esztétika

CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrainai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában	9
MIZSER LAJOS: Beregi és ugoicsai helynevek változásai a történelem során.....	25
GAZDAG VILMOS: A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós <i>A kettézárt falu</i> c. dokumentumregényében	29
BÁRÁNY ERZSÉBET: A kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvjárások hungarizmusainak kutatástörténetéből.....	41
BRENZOVICS MARIANNA: Andrej Tarkovszkij és a keleti képfelfogás.....	51

Biológia, gazdaság, népesség

KOHUT ERZSÉBET–HÖHN MÁRIA: A <i>Syringa josikaea</i> élőhelyeinek cönológiai jellemzése Kárpátalján.....	55
KOMONYI ÉVA–MANDZÁK GÁBOR: A GMO hódítása.....	67
REMENYIK BULCSÚ–DÁVID LÓRÁNT: Ecotourism of the Lake Tisza.....	75
KOVÁLY KATALIN: A Kárpátaljára érkező külföldi beruházások.....	81
ДНІСТРЯНСЬКИЙ МИРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ: Регіональна диференціація демографічного розвитку України: чинники формування, параметри та тенденції.....	87
LIPCSEI IMRE–GABÓDA BÉLA–BAJOMI ÉVA: Kárpátaljai és Békés megyei 11–14 éves roma gyerekek életmódjának összehasonlító elemzése.....	91

Történelem, egyház

TESCHMAYER GÁBOR: A konzuli bíraskodás intézménye az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásában	109
MOLNÁR FERENC: Adalékok a verhovinai határvidék hadtörténetéhez (1849. március) ..	121
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugoicsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében.....	131
KOSZTYÓ GYULA: A külpolitikai gondolkodást alakító sztálini propaganda a kárpátaljai magyar pártsajtóban 1946–1953 között.....	143
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a vári és a benei túlélők emlékezetében	151

BOROS LÁSZLÓ: Az Országos Lehoczky-múzeum létrejötte és működésének kezdete (1907–1928)	161
PALLAGI LÁSZLÓ: A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján	169
SZENDREY ANITA: A beregszászi római katolikus egyház elemi iskolájának élete Pásztor Ferenc ideérkezésétől az I. bécsi döntésig (1932–1938)	179

Recenzió

BAYERNÉ SIPOS MÓNKA–DARCSI KAROLINA: Recenzió Kupa László <i>Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben</i> című tanulmánykötetről	189
---	-----

A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján

Rezümé A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján e. munka célja, hogy bemutassa a vizsgált közösség református egyházának alakulását a XX. század első felében. A dolgozat hiánypótló, hiszen Som református gyülekezetéről, templomáról s annak történetéről az említett korszak kapcsán ilyen jellegű munka még nem született. A kutatás során alapul vett művek (pl: Tenke Sándor (2000). *Magyar Református Egyházak Javainak Tára*. Budapest, Ráday Nyomda) nem tartalmaznak részletes információt az egyház XX. századi történetéről, így e hiányt személyes beszélgetések által kellett kiküszöbölni. Következtetésként levonhatjuk, hogy az egyház megtartó jellege igen nagy jelentőséggel bír a település életében, hisz a falu történelmének nehezebb időszakában sokszor csak az összetartásnak köszönhetően maradhatott fenn.

Резюме Головна мета роботи „Історія Шомської реформатської церкви першої половини ХХ століття” – показати розвиток реформатської церкви у згаданому населеному пункті в першій половині ХХ століття. Тема роботи є актуальною та важливою, оскільки про реформатську громаду с. Шом та про реформатську церкву в означений період не існує окремих праць. Опрацювання існуючих джерел (наприклад, праці Олександра Tenke «Угорські реформатські церкви та опис їхнього майна») засвідчило, що вони не містять детальної інформації, пов’язаної з темою роботи. Необхідні дані були отримані під час особистого спілкування. Можемо зробити висновок, що об’єднуюча роль церкви відіграла надзвичайно важливу роль в житті села, оскільки у важкі періоди релігійна громада змогла протриматися тільки завдяки злагоді та підтримці один одного.

A XX. század első fele mind Kárpátalja, mind a Kárpátaljai Református Egyház történetének egyik legnehezebb időszaka volt. Fél évszázad alatt a terület lakosságának két pusztító háborúval és több rendszerváltással kellett megküzdenie, melyek nyomai mai napig fellelhetők a terület arculatán. A lakosoknak és az egyháznak rengeteg viszontagsággal kellett megküzdenie. A különböző hatalmak megpróbálták ellehetetleníteni az egyház és a református lakosok életét, hiszen a csehszlovák érában az államapparátus mindent megtett annak érdekében, hogy megnyirbálja az egyház jogait. Ezekben a nehéz időkben csak a hit és az összetartás segítette a Kárpátaljai Református Egyház fennmaradását. Ezen időszakba nyújt nekünk betekintést a kis kárpátaljai református hitközség, a Somi Református Egyház története, mely hűen szemlélteti a Kárpátaljai Református Egyház helyzetét a tárgyalt korban.

A Somi Református Egyház régi gót stílusú temploma helyett 1830-ban kezdtek új, tágas templomot építtetni, mely 1833-ban kezdte befogadni a híveket.¹ A templom magas kőtornya 1837-re készült el. Ezt a tornyot 1990-ben műemlékké nyilvánították.²

A templom 1863-ban nyerte el mai formáját, melyben 8 regiszteres orgona működik.³ XIX. században többször újraépített templom épülete egyszerű kerítéssel körbevett kertben áll. A hajó elé épített torony háromszintes. Elülső sarkain támpillérekkel van megerősítve, mind a három szinten mind a négy oldalról keretelt-zsalugáteres ablakok díszítik, melyeket még jobban kiemel a sarkoknál függőlegesen végigfutó, sűrű alapokon húzódó fehér vakolatdísz. A toronyórahely fölött a szögletes, kúpos formájú sisak ívetlen indul a templomfalról, közepén párkány tőri meg az ablaknyílásokkal. A torony hegyében található tüskés gömbön egy széttárt szárnyú kakas látható. A sík famennyezetű hajó két végében faoszlopok tartotta karzat épült, amelyet az oszlopfőkön és a mellvéd alján fűrészelt fadísztítés szegélyez. A mellvédet piaszterek tagolják, közeikben csúcsíves díszítés található. Az orgona neoklasszicista, aranyozott díszítésű.⁴

* Somi Általános Iskola, történelemtanáár. A tanulmányt Molnár D. Erzsébet lektorálta.

¹ Zágonyi Á. Károly (2005): A nagytiszteletű Beregi Egyházmegye emlékkönyve. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei önkormányzat levéltára, 263. o.

² Adatközlő – Barta Ferenc somi lakos, szül. 1946.

³ Barcsa János (1906): A Tiszántúli Evangélikus Református Egyházkerület történelme. I. kötet, Debrecen, 217. o.

⁴ Tenke Sándor (2000): Magyar Református Egyházak Javainak Tára. II. kötet. Budapest, Ráday Nyomda, 95. o.

A mőzesszék egyszerű felmagasodó háttámlája timpanonnal zárt. A fa szőszék hasonlóan csúcsíves díszítésű, a szőszékkorona sokszögű párkányon nyugvó, bordás félgömb, teteje kicsúcsosodik, alul fűrészelt, arany, ezüsfestésű, lefelé mutató, mintegy ellenpólus figyelhető meg. Az úrasztala csúcsíves fakerítéssel van körülvéve. A padok elején hasonlóan csúcsíves díszítés található. Mennyezete fából készült. Az ablakokat és asztalokat eredeti beregi szőttesek és csipkék borítják.⁵

1900-tól egészen 1934-ig Mizsák Péter végezte a lelkészi teendőket a Somi Református Egyházban.⁶ Ő nemcsak lelkésznek volt kiváló, hanem embernek is, ahogy tudott, segített a település lakosain, kitűnt az emberek közül határtalan segítőkészségével és szeretetével.⁷ Mind ő, mind a felesége nagyon sokat tettek Som és a Somi Református Egyház jövőjéért, sok értékes adománnyal gazdagították az egyház úrasztali felszerelési tárgyait.⁸ Ebben az időszakban, a XX. század elején Bereg vármegye az Osztrák–Magyar Monarchia kötelékébe tartozott, de szembetűnő volt az elmaradottsága a Monarchia magterületétől.⁹ Az emberek jobbára a mezőgazdaságból próbálták magukat eltartani. Nem volt ez másként az általunk vizsgált Bereg vármegyei településen, Somban sem. A szegénység ellenére a Somi Református Egyház s a somi lakosok mindig megemlékeztek a magyar haza nagy emléké és érdemű államférfijairól, kiknek elévülhetetlen érdeme volt a magyarság fennmaradásában. A somi község képviselőtestülete 1902. szeptember 21-én rendkívüli közgyűlést tartott Kossuth Lajos emlékének megörökítésére. Itt megállapodtak, hogy a helybeli református templomban ünnepi istentiszteletet tartanak, melynek költségeire 20 koronát különítettek el.¹⁰ Az ünnepi istentiszteletre 1902. szeptember 28-án került sor, melyen jelen volt a falu apraja-nagyja, az istentisztelet után pedig népünnepélyre került sor a református templomkertben.¹¹

A Somi Református Egyház nem biztos, hogy támogatások nélkül tudott volna boldogulni és népünnepélyt rendezni, de a település lakói mindig bízhattak a Lónyay családban, mely több alkalommal segítette mind a települést, mind az egyházat.¹² A Lónyay család igen fontos szerepet játszott Som életében. A falu lakosainak élete akkor fonódott össze a családdal, amikor 1633-ban új királyi adomány folytán Lónyay Zsigmond lett a település új tulajdonosa.¹³ Mindvégig a Lónyay családnak volt a legnagyobb befolyása a falu életére, különösen nagy hatása volt id. Lónyay Albertnek, aki még igen fiatal korában került be a településre, és a település lakóival kölcsönösen megszerették egymást. Ez nem volt nehéz, mert id. Lónyay Albert igen segítőkész és igen nagy tudású ember volt, aki a faluban eltöltött évek alatt folyton azon fáradozott, hogy segítsen az embereknek megoldani a problémáikat.¹⁴

Éppen ezért Mizsák Péter lelkész az 1904. március 13-i református közösségi gyűlésen a jelen lévő egyháztaggokkal fájdalmasan tudatta, hogy méltóságos id. Lónyay Albert 1904. március 3-án Budapesten elhunyt.¹⁵ Ugyanakkor meleg szavakkal emlékszik meg a megboldogultnak a községben eltöltött életéről, ki kiváló társadalmi helyzete mellett is szíves érdeklődést tanúsított a község és az egyház ügyei iránt is. Az érdeklődést tettek is követték, melyek elévülhetetlen érdemeket szereztek számára, s azok alapjai a nép iránti jóakaratóban s szeretetében mutatkoztak meg. Szeretetét a falu lakossága a megboldogult halála után is érezhette, mivel id. Lónyay Albert halála előtt sem feledkezett meg a község

⁵ Tenke, 2000: i.m. 98. o.

⁶ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1900. január 25.

⁷ Tenke, 2000: i.m. 98. o.

⁸ Uo. 98. o.

⁹ Sütő Kálmán kézírata. (1990): Óda, mely történelem. Beregsom.

¹⁰ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. április 22.

¹¹ Uo. 1906. április 22.

¹² Botlik József–Dupka György (1993): Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 63. o.

¹³ Lehoczky Tivadar (1996): Bereg Vármegye. Budapest–Beregszász: Hatodik Sip Alapítvány–Mandátum Kiadó, 656. o.

¹⁴ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1904. március 13.

¹⁵ Uo. 1904. március 13.

lakosairól, hanem hozzájuk intézett búcsúját írásba foglalta. „Som község összes lakosainak! Kedves gyermekeim úgy hiszem, megillet benneteket ezen megszólítás, s ehhez jól esik nekem eztet kihasználni, mert a somiakhozi benső érzelmem mindig apai volt, még a kornál és az együtt átélt időnél fogva is.”¹⁶ Továbbá megírja a somiaknak, hogy több mint 54 évvel ezelőtt költözött Somba, és mindig a szíven viselte a község érdekét s az egyház iránti kötelezettségeket. Mindig örömet okozott neki, ha tettel vagy tanáccsal segíthetett a magányosoknak. Ebből is látszik, mennyire szerette Somot és a lakosságát is a báró úr, mivel addig nem tudott az élők világából távozni, míg el nem búcsúzott a somiaktól. „Többet egy félszázadnál töltöttem veletek, szerettem a Somba érkeztemkor talált tisztas öregeket, meleg érzéssel voltam a községnek apraja nagyja iránt. Ezekből többé mit sem látok, ezért ezen levelemben aztat kívánom: Legyen és maradjon az egész községnek lakossága: Istenfélő, boldog elégedett, kérem reátok az Úr Istennek áldását és tartásokat megengemet jó emlékekben.”¹⁷ A búcsúlevél felolvasása után a presbitérium nekilátott a részvétnyilvánítási kivonat elkészítéséhez, melyet elküldtek a gyászoló családnak.

Id. Lónyay Albert halála után sem állt meg az élet a faluban. A szegénység tovább nőtt, de a község lakosai nem veszítették el Istenbe vetett hitüket, és bíztak a kedvező jövőben. A különböző problémák ellenére sem feledkeztek el arról, hogy voltak már rosszabb idők is, s Isten és az ő gondviselése mégis megsegítette őket és az egész magyar népet. Ezt bizonyítja az is, hogy 1906. május 20-án a somi református gyülekezet megünnepelte a bécsi béke 300. évfordulóját.¹⁸ Az ünnepi istentisztelet alkalmából Mízsák Péter tiszteletes hangsúlyozta a gyülekezet előtt, hogy kötelességük a szívében a gondviselő Isten iránti hála érzetével megemlékezni arról a szerencsés küzdeletről, amely 1604. október 14-én éjjel, az álmosdi csatával megkezdődve, s 1606. június 23-án a bécsi békekötéssel véget érve, alapja lett az alkotmányos és vallásos szabadság további fejlődésének, s kötelességük megemlékezni arról a férfiről, akit válságos időkben vezérül adott a gondviselés, mikor is a magyar nép politikai és lelkiismereti szabadsága forgott kockán. Ez a férfi Bocskai István volt, Magyarország és Erdély választott fejedelme, akit méltán a „magyarok Mózes”-ének neveztek kortársai, aki a király iránti hűség és a hazaszeretet egyforma érzelmével fogott fegyvert a fenyegetett alkotmány és a vallásszabadság védelmére, s kinek saját feladata megoldásán kívül az a szerep jutott, hogy az utána következő szabadságharcok mintája, s kezdő útmutatója legyen.¹⁹ Itt a tiszteletes rámutatott arra, hogy ne csüggedjen el a gyülekezet, ebben a szegénységben sem, hanem továbbra is bizzon Isten segítségében. Arra biztat, hogy vegyenek példát Bocskairól, aki a pogány félhold és a római szent birodalmi korona befolyásának határán megállva, a legnehezebb helyzetben is ember, protestáns és független magyar maradt: a szorongatásban el nem csüggedt, a győzelemben el nem bizakodott, az előzőben erősnek, az utóbbiban magyarnak és államférfinak bizonyította magát. A tiszteletes megemlíti, hogy a nehéz helyzetben az összefogás segíthet a legjobban, nem pedig az, ha önzően csak a magunk érdekeivel törődünk, a mások érdekein pedig át-gázolunk.²⁰ Bocskait példaképül állította a somi lakosok elé, aki „Önzés és hiúság nélkül, a nemzetét a végkimerülésig nem fárasztotta, a magyar koronára nem vágyakozott, a török nyújtotta koronát el nem fogadta, célját érve kibékült királyával, őt a török félholddal először ismertette el egyenrangú félnek, megmentette az adófizetéstől, és a vallásszabadságot nem csak a saját egyháznak, hanem a többi protestánsoknak is biztosította. A zarnokság és a vallásüldözés korszakában ő megmutatta, hogy minden hazafias küzdelem alapjában vallásos küzdelem is.”²¹ Az istentisztelet vége felé újra felhívta a tiszteletes a gyülekezet figyelmét arra, hogy Bocskai is milyen istenfélő ember volt, és bízott Istenben, ennek is

¹⁶ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1904. március 13

¹⁷ Uo. 1904. március 13.

¹⁸ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. június 10.

¹⁹ Uo. 1906. június 10.

²⁰ Uo. 1906. június 10.

²¹ Uo. 1906. június 10.

köszönhette, hogy elérte célját. Nemcsak nagy katona és bölcs politikus, hanem a legnagyobb magyarok egyike, az első magyar szabadsághős, aki diplomáciai rangra emelte a honi nyelvet, aki írásaiban még az idegen szó használatát is kerülte. Bocskai mindig a magyar–magyar összetartásra intett, erre intette a lelkész a gyülekezetet is. Az istentisztelet végén a tiszteletes kimondta a szerencsi országgyűlésen elhangzott első magyar jelmondatot: „Ha Isten velünk, ki ellenünk!” Az orgona zúgása mellett pedig felhangzott az első magyar riadó: „Erős várunk nekünk az Isten!”²²

1906-tól az évtized végéig az egyház egy sor változtatást hajtott végre az épületein: felújította a lelkésztanítói lakást, átfestette a templombelsőket, csúrt csináltatott stb.²³ Ezen újítások kivitelezéséhez pénzre volt szükség, amit az egyház vagy a grófi családok támogatásával, vagy a lakosság közötti gyűjtéssel tudott előteremteni. Ebből is látszik, hogy Somban és a környező falvakban is a grófi és bárói családok után az egyház kezében összpontosult a legnagyobb hatalom, pénzügyűjtést kezdeményezhetett, megbírságozhatta a lakosokat, s ha az illető nem óhajtott fizetni, az egyház bíróságra adhatta. Tehát jobbra minden a református egyház körül mozgott, az egyház érdekelt volt minden ügyben.²⁴ Itt folytak a megemlékezések, itt születtek meg a legfontosabb döntések. A Somi Református Egyház nemcsak a nemzeti hősről, hanem az egyház megalapítójáról is megemlékezett. 1909. október 31-én a beregsomi egyházközség presbitériuma hálás kegyelettel emlékezett meg Kálvin Jánosról, a nagy reformátorról és egyházalapítóról, születésének négy századik évében.²⁵ Mízsák Péter lelkész az istentiszteleten hálát adott azért, hogy a Kálvin János által hirdetett evangéliumi világosság s igazság, s az általa megalkotott egyházi szervezet ereje tartotta meg az egyházat, és a történelem bizonyosságot tett arról, hogy a magyar református egyház az emberiség közös kincseiért: a hitért, a szabadságért és a felvilágosodásért vívott harcaival, az örök igazság törvényei szerint is érdemes a világ elismerésére, a maradandó életre, s érdemes a halhatatlanságra. „Az elmúlt, s jövőendő századok küszöbén, a múltakba kegyelettel a jövőendőbe teljes reménységgel és megnyugvással tekintve dicsőítjük egyházalapítónk áldott emlékezetét, feliratilag a legmélyebb hódolattal járulunk a magyar szent koronához, s ezzel megkoronázott apostoli magyar királyunkhoz, I. Ferencz József őfelségéhez, kinek uralkodása alatt egyházunk az alkotmányos önkormányzat áldásaival felruházva halad a megerősödés útján, s végzi hivatásszerű nemes munkáit.”²⁶ Az istentisztelet végén a tiszteletes felhívta a gyülekezet figyelmét arra, hogy milyen nagy jelentősége van annak, hogy Kálvin János megalapította a református egyházat, és áldotta az Istent, hogy ilyen bölcs s igazhíttű vezetővel áldotta meg a magyarságot, mint I. Ferenc József.²⁷

A település lakossága 1910 decemberében 1082 fő,²⁸ ez növekedést jelent az 1900-as adatokhoz képest, mivel akkor 1000 fő volt a lakosság száma.²⁹ Igen érdekesnek mutatkozik a népesség vallási megoszlása 1910-ben, mivel a lakosság legnagyobb része, 867 fő református volt, de élt még itt 75 római katolikus, 71 izraelita, 68 görög katolikus és 1 unitárius.³⁰

1914. július 28-án kitört az első világháború, minek idején Som az Osztrák–Magyar Monarchia kötelékébe tartozott. A háború a Somi Református Egyházat is több szempontból megviselte: anyagi és emberi veszteség, jószágpusztulás sújtotta a falut. Ezt bizonyítja, hogy 1916. március 9-én Baksa János, az egyház gondnoka tudomására hozta

²² A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. június 10.

²³ Uo. 1908. augusztus 11.

²⁴ Uo. 1908. október 25.

²⁵ Uo. 1909. december 26.

²⁶ Uo. 1909. december 26.

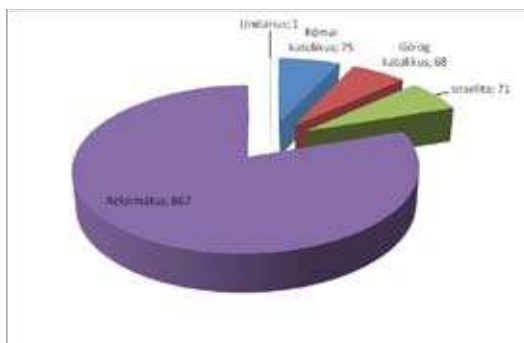
²⁷ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1909. december 26.

²⁸ A Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. (1912): *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. I. rész, Budapest: Az Atheneum irodalmi és nyomdai R.-társulat nyomása.

²⁹ Uo. Budapest, 1912.

³⁰ Uo. Budapest, 1912.

a presbitériumnak, hogy semmi kilátás nincs arra, hogy az egyház földjét bevessék azok az emberek, akik azt felvállalták, mert részben hadba vonultak, részben járó jószággal és munkaerővel sem rendelkeztek, ezért intézkedésre hívta fel a presbitériumot, mert a föld már a múlt évben is parlagon volt, s nem jövedelmezett. A presbitérium ezután megbízta a gondnokot, hogy egy évre árverésen adja bérbé az egyház földjét.³¹ Tehát 1916-ban a háború következtében elég nagy volt a szegénység, és a faluból több embert is behívtak a hadseregbe, kiknek a hiánya még jobban fokozta nemcsak a családjuk, de a református egyház szegénységét is.³²

1. ábra. Beregsom lakosságának vallási megoszlása 1910 decemberében

(Forrás: A Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. (1912): A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása, I. rész, Budapest: Az Atheneum irodalmi és nyomdai R.-társulat nyomása)

1916. november 29-i presbiteri gyűlésen Mizsák Péter lelkész tudatta a presbitériummal, hogy I. Ferencz József király november 21-én, 86 éves korában csendesen elhunyt. Ezután a tiszteletes méltatta a nagy uralkodó érdemeit, melyeket hosszú időre terjedő uralkodása alatt a haza, a nemzet, az egyház haladásában, szellemi és anyagi jólétének előmozdításában letörölhetetlen betűkkel írt a történelem lapjaira, indítványozta, hogy a presbitérium is örökítse meg a nagy király emlékezetét jegyzőkönyvének lapjain. Megköszönte az isteni gondviselésnek, hogy ilyen hosszú élettel megáldotta az ő szolgáját, megajándékozta kötelességtudással, bölcs és szerető szívvel, erős lélekkel, mely a béke és a háború napjaiban is biztosan tartotta azt a kormánypalcát, mellyel a nemzetet s az egyházat a boldogabb jövő felé tántoríthatatlanul kormányozta. A gyűlés végén a tiszteletes az Isten áldását kérte a nagy király poraira.³³

A háborús viszonyok és a nincstelenség ellenére 1917 szeptemberében a somi presbitérium és a lelkész elhatározták, hogy ki kell festetni a lelkézszerkezetet, melyet még a világháború kitérése előtt terveztek, de a háború kitérése miatt annak kivitelezését elhalasztották. A falak a legutóbbi renoválás óta összerokkadtak, a festék lepattogott, a háború vége pedig még bizonytalan volt, s az árak folyton emelkedtek, így a presbitérium elhatározta, hogy nem halogatja tovább a lelkézszerkezet kifestését. A munkát egy nagybégányi festő végezte, aki kívül-belül kifestette a lelkézszerkezetet s a rajta levő kőművesmunkákat is elvégezte 370 koronáért. Az egyház meszet, portlandet és homokot adott a munkához, továbbá ételt és szállást biztosított a festőnek.³⁴

Még javában folyt az első világháború 1917 októberében, amikor is a reformáció 400 éves múltjáról emlékeztek meg. A Somi Református Egyház is megemlékezett a

³¹ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1916. március 9.

³² Adatközlő – Kódoböcz József somi lakos, szül. 1928.

³³ Uo. 1916. november 29.

³⁴ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1917. szeptember 7.

reformáció 400 éves évfordulójáról az 1917. október 31-én tartott presbitéri gyűlésén.³⁵ Mízsák Péter lelkész üdvözölte a presbitériumot s a gyülekezetet, mint egyházi beszédben, úgy most is rámutatott a reformáció 400 éves emlékünnepeinek nagy jelentőségére. Hálát adott a gondviselő Istennek, amiért a református egyházat négy évszázadon keresztül vészben és viharban megtartotta. Felhívta a gyülekezet figyelmét, hogy az Úr választotta ki őket arra, hogy e nagy határkö mellett megilletődött lélekkel s Istennek szentelt ünnepi érzelmekkel elhaladjanak. A konvent is küldött minden gyülekezethez „Emlékirat”-ot, melyet megörökítés végett a presbitérium a jegyzőkönyvhöz csatolt. Ezután a lelkész biztatta a gyülekezetet, hogy ne veszítsék el az Istenben való hitüket még ilyen nehéz időkben sem, s bízzanak abban, hogy Isten hamarosan véget vet a háborúnak.³⁶

Nem is kellett sokat várni, mivel az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-ban letette a fegyvert, ami a Monarchia összeomlásával járt. 1918. november 12-én kikiáltották az Osztrák Köztársaságot, négy napra rá 1918. november 16-án pedig Nagy György, a Köztársasági Párt vezetője kikiáltotta a Magyar Népköztársaságot.³⁷ Azonban a köztársaság kikiáltása után még mindig akadtak királypártiak, legitimisták az országban, az ő táborukba sorolható a Somi Református Egyház is. Ezt a következtetést az alábbi eseményből lehet levonni. A debreceni református egyház presbitériumának 1918. november 25-én tartott rendkívüli közgyűlésén született 1450/918 p. számú végzés arról szólt, hogy a presbitérium 36 szavazattal a 15 szavazat ellen kimondta, hogy dr. Baltazár Dezső püspök viselkedését a legteljesebb mértékben helyteleníti, elítéli, és hasonló határozathozatal végett a tiszántúli református egyházkerület egyházközösségeit is megkeresi. Az ok az volt, hogy dr. Baltazár Dezső püspök politikai ügyben a református gyülekezetben körlevelet bocsátott ki, és a királlyal szembeni álláspontját nyilatkozta meg, amikor már az egész ország a köztársasági államforma mellé sorakozott fel.³⁸ A somi református presbitériumban is felolvasták a debreceni református egyház presbitériumának 1450/918 p. számú végzését, amelyet a község presbitériuma teljes mértékben elítélt. Kinyilvánították, hogy „ezekben a baljós időkben, midőn a magyar haza, s vele együtt a református egyház az élet és halál elválasztó vonalán küzd a mindenfelől reánk támadó nemzetiségekkel, mély és igaz szomorúság fog el bennünket, hogy a debreceni református presbitérium a maga nagyságát, vezetésre hivatottságát egy ilyen határozatban véli a kisebbeknek példát állítani, melyben személyes támadásával a gyűlölség és pártoskodás magvait igyekszik elhinteni, hogy egyházunkat a vészidőkben gyengítse, kipróbált, és szeretett vezetőjének önfeláldozó munkáját megbénítsa.”³⁹ Ennek a megállapítása után a presbitérium dr. Baltazár Dezső püspök úr iránti szeretetének és bizalmának készségesen adott kifejezést.

Az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-germaini egyezmény értelmében Kárpátalját s ezáltal Beregsomot is bekebelezte a Csehszlovák Köztársaság, melynek felelős szervei nem sokat késlekedtek azzal, hogy megpróbálják beolvasztani Kárpátalját az államukba.⁴⁰ Azonban sok helyi intézmény nemcsak, hogy nem ellenkezett, hanem önként csatlakozni kívánt a hasonló csehszlovák intézményekhez. Jó példa erre a kárpátaljai református egyházmegye közös bizottságának 1922. augusztus 16-án 50/922. szám alatt kelt felhívása, melyben azzal a kéréssel álltak elő, hogy a Podkarpatska Ruszban lévő református egyházmegyék egyházkerületté tömörüljenek, illetve hogy a megszerveződő Kárpátaljai Református Egyházkerület konventi és zsinati viszonylatban alkotó részévé lehessen a Csehszlovákiai Magyar Református Egyetemes Egyháznak. Sőt még azt is megemlégték, hogy Podkarpatska Rusz kormánya az egyházkerületté való átalakulást közigazgatási

³⁵ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1917. október 31.

³⁶ Uo. 1917. október 31.

³⁷ Móczár Kálmán (2001). *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest: Hatodik Síp Alapítvány, 34. o.

³⁸ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1918. december 15.

³⁹ Uo. 1918. december 15.

⁴⁰ Botlik József–Dupka György. (1991): *Ez hát a hon*. Budapest–Szeged: Mandátum–Universum Kiadó, 23. o.

államsegéllyel támogatni is kész.⁴¹ A somi református presbitériumban is megvitatták a fent említett 50/922. számú felhívást, s az 1922. szeptember 3-i presbitéri gyűlésen a presbitérium egyhangúlag hozzájárult ahhoz, hogy a Podkarpatska Ruszban levő református egyházmegyék Kárpátaljai Református Egyházkerületté tömörüljenek, mely konventi és zsinati viszonylatban alkotórészévé válhatott a Csehszlovákiai Magyar Református Egyetemes Egyháznak.⁴²

Ekkor még a presbitérium tagjai nem gondolták, hogy nemsokára igencsak meggyűlik a bajuk a csehszlovák kormánnyal, mivel a csehszlovák éra 18 éve alatt a kormány állandóan arra törekedett, hogy megnehezítse a kárpátaljai református egyházközösségek mindennapjait. Az egyházat anyagilag alig-alig támogatta, amit jelentősen magányított a Somi Református Egyház is.⁴³ 1925. április 8-án az egyház presbitéri gyűlése nagy perpatvarba torkollott, amikor is Mizsák Péter tiszteletes felemelte szavát a Csehszlovák Köztársaságnak a kárpátaljai református egyházakat elnyomó politikája ellen. Két presbiter, Deme Viktor és Fejes Norbert kérdőre vonták a tiszteletet, amiért az államot bírálta. Felszólították a lelkészt, hogy azonnal vonja vissza a kijelentését, miközben dicsőítették a csehszlovák államot, s felhívták a presbitérium és a tiszteletes figyelmét arra, hogy sokkal jobb helyzetben vannak, mint ha a Szovjetunió kötelékében élnének. Azonban a tiszteletesnek s a többi presbiternek sem tetszett a két presbiter kijelentése, s az ülést feloszlatták.⁴⁴ Egy héttel később, 1925. április 15-én a presbitérium rendkívüli ülésén Mizsák Péter megvonta a bizalmat Deme Viktor és Fejes Norbert presbiterektől, s kérte a presbitériumot, hogy titkos szavazással döntsék el, hogy maradhatnak-e az illető személyek a tisztségükben, vagy helyt adnak a tiszteletes indítványának. A titkos szavazás eredményeként a presbitérium döntő többséggel helyt adott a tiszteletes indítványának, így a két presbiteret eltávolították tisztségükből.⁴⁵

A csehszlovák éra alatt a Somi Református Egyházban a viszontagságok ellenére bizonyos fejlesztések is történtek. Az egyházkerületi közgyűlés 25/930. számú határozatában kijelentette, hogy az építés alatt lévő villanytávvezeték mentén fekvő egyházi közösségek a lelkészi és tanítói lakásokba a villanyt vezessék be. A somi református presbitérium 1931. április 6-án úgy határozott, hogy ha a községgel a villanyszerelő cég megkötöti a megegyezést, a presbitérium is belátja ennek fontosságát, s a villanyt be fogja vezetetni.⁴⁶

1931. októberi 31-én a Somi Református Egyház presbitéri gyűlésén a lelkész jelentette a presbitériumnak, hogy a „Morvaországi Boleslav-i villanyszerelő cég képviselője, ki e vonalon a villany belső felszerelésével meg van bízva, s a községgel már megkötötte a szerződést, itt van, s kéri a presbitériumot, hogy a villany felszerelést, illetve bevezetést a lelkész és tanítói lakon, valamint az iskolába ha szükségesnek és jónak találván úgy most erről hozzanak határozatot, s ha a bevezetés mellett döntenek határozzák meg, hogy minden lakásnál hány lámpát látnak szükségesnek, és a szerződést kössék meg.”⁴⁷

A presbitérium szükségesnek találta a villany bevezetését a lelkészi és tanítói lakba, s a bevezetés mellett határozott. Azonban tekintettel az egyház és a lakosság nehéz anyagi helyzetére, csak a legszükségesebb mennyiségű lámpa beszerelését ejtette meg. A lelkészlakba 6, a tanítói lakba 4, az iskolába 2, összesen 12 lámpa bevezetését határozta el a presbitérium, 1160 korona értékben. Az összeg egyharmad részét kifizette az első számla benyújtása után, s úgy egyeztek meg, hogy a fennmaradó összeget egy fél év alatt törleszti.⁴⁸

⁴¹ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1922. szeptember 3.

⁴² Uo. 1922. szeptember 3.

⁴³ Uo. 1924. május 13.

⁴⁴ Uo. 1925. április 8.

⁴⁵ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1925. április 15.

⁴⁶ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1931. április 6.

⁴⁷ Uo. 1931. október 31.

⁴⁸ Uo. 1931. október 31.

A technikai újítások mellett tovább folytatódott az állam fellépése a nemzetiségi-ek s az egyház ellen. A Somi Református Egyház 1933. április 16-án tartott közgyűlése felháborodással vette tudomásul a kormány új törvénytervezetét az iskola államosításáról, s kemény hangon bírálta az állam effajta politikáját.⁴⁹ Abban, hogy az egyház kiállt az érdekei mellett, s nem törődött bele az igazságtalanságokba, nagy szerepe volt Mizsák Péternek, aki már a XX. század elejétől irányította a Somi Református Egyházat. Talán a sok küzdés és idegeskedés, illetve az idő múlása is közrejátszott abban, hogy az 1934. július 20-i gyűlésen a tiszteletes egészségi állapotára hivatkozva bejelentette lemondását.⁵⁰ A nagytiszteletű esperes 820/1934. számú leiratának értelmében a nyugdíjba vonult Mizsák Péter helyét 1935 januárjától Illyés István csonkapapi református lelkész vette át, aki az új lelképásztor megválasztásáig volt kihelyezve.⁵¹

1935. április 9-én került sor a lelkészválasztó egyházközségi közgyűlésre a Somi Református Egyház meghívása útján, ahol is 77 érvényes szavazat lett beadva. A titkos választás során 55 igen, 22 nem szavazat értelmében a közgyűlés Rózsa Lajos munkácsi segédlelkészt választotta meg a község egyházának vezetőjévé. A lelkészválasztó közgyűlésen részt vett az esperesi küldöttség is, mely felhívta az egybegyűltek figyelmét, hogy a választás ellen 15 napon belül fellebbezést adhatnak be, amely akkor érvényes, ha az egyházi közösség legalább 10 szavazattal bíró tagja aláírja azt.⁵² Mivel fellebbezés nem történt a szavazással kapcsolatban, ezért 1935. szeptember 29-én sor kerülhetett a lelkész-beiktató istentiszteletre.⁵³

Az újonnan beiktatott Rózsa Lajos tiszteletes a Somi Református Egyház 1935. október 25-i gyűlésén közölte a presbitériummal, hogy a villanyszerelők a héten a templomig bevezették a villanyvezetékét, s indítványozta, hogy amennyiben tehetik, a templom belsejébe is vezessék be a villanyt, mivel sokszor hasznát lehetne venni. A presbitérium szükségesnek tartotta a bevezetést, s elhatározta, hogy kapcsolatba lép az illetékes szervekkel.⁵⁴ Két hét elteltével sikerült bevezetni a villanyt a templom belsejébe.⁵⁵

1938. február 22-én a református közösség nagy fájdalomra nagytiszteletű Mizsák Péter nyugdíjas református lelkész, aki a Somi Református Egyházban évtizedeken keresztül hivatalát kiváló kötelességtudással, odaadó buzgósággal és szakértelemmel nagy közmegelégedésre töltötte, elhalálozott.⁵⁶ A presbitérium fájdalmas szívvel vette tudomásul szeretett lelkészének elhalálozását, „aki úgy, mint lelkész, úgy, mint ember hivatalos és magánéletében szeretetteljes modorával az egész gyülekezet szeretetét kiérdemelte.”⁵⁷

Mizsák Péter halála után sem állt meg az élet a községben. Somban az 1938. november 2-ai első bécsi döntés értelmében a csehszlovák uralom megszűnt, s helyét a Horthy-rendszer vette át.⁵⁸ A Somi Református Egyház 1939. január 24-ei közgyűlésén az elnöklő lelkész a magyar nemzet imájának, a *Himnus*nak az eléneklése után megható imával nyitotta meg a gyűlést, melyben hálát adott a gondviselő Istennek a hosszas, 20 évi rabságtól való megszabadításért. Kérte a presbitériumot, hogy Istennek kedves és tetsző életet éljenek, s a magyar hazának hasznos polgárai legyenek.⁵⁹

1939. szeptember 1-jén kitört a II. világháború. A község református egyháza az első világháborúnál is nehezebb anyagi helyzetbe került. Az egyház teljesen eladósodott, támogatást sehonnan nem kapott. Az állam inkább a háborúra való felkészülésre költötte a

⁴⁹ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1933. április 16.

⁵⁰ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1928–1944, kelt. 1934. július 20.

⁵¹ Uo. 1934. július 20.

⁵² Uo. 1935. április 9.

⁵³ Uo. 1935. szeptember 29.

⁵⁴ Uo. 1935. október 25.

⁵⁵ Uo. 1935. november 10.

⁵⁶ Uo. 1938. február 22.

⁵⁷ Adatközlő – Balogh Margit somi lakos, szül. 1925. U.o. 1938. március 27.

⁵⁸ Móricz, 2001: ...i.m. 53. o.

⁵⁹ A Beregsomi Református Egyház presbitéri jegyzőkönyve 1928–1944, kelt. 1939. január 24.

pénzét. A Magyar Királyság 1941. június 27-i hadba lépése után a helyzet még rosszabbra fordult, a férfiak hadba vonulása miatt álltak a munkálatok. Sokszor az asszonyok végezték el a férfiak teendőit is. De ekkor még sem a község lakói, sem a Somi Református Egyház tagjai nem tudhatták, hogy a háború befejezte után még ennél is sanyarúbb sors vár rájuk.⁶⁰

IRODALOM

- A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911.*
A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928.
A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940.
 A Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. (1912): *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. I. rész. Budapest: Az Atheneum irodalmi és nyomdai R.-társulat nyomása.
 Barcsa János (1906). *A Tiszántúli Evangélikus Református Egyházkerület történelme*. I. kötet, Debrecen.
 Botlik József–Dupka György (1991). *Ez hát a hon*. Budapest–Szeged: Mandátum–Universum Kiadó.
 Botlik József–Dupka György (1993). *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
 Lehoczky Tivadar (1881). *Beregvármegye monográphiája*. III. kötet, Ungvár: Pollacsek Miksa Könyvnyomda.
 Móricz Kálmán (2001). *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest: Hatodik Síp Alapítvány.
 Sütő Kálmán kézirat (1990). *Óda, mely történelem*. Beregsom.
 Tenke Sándor (2000). *Magyar Református Egyházak Javainak Tára*. Budapest: Ráday Nyomda.
 Zágonyi Á. Károly (2005). *Beregi Egyházmegye Emlékkönyve*. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei önkormányzat levéltára.

ADATKÖZLŐK NÉVSORA

- Balogh Margit somi lakos, szül. 1925.
 Barta Ferenc somi lakos, szül. 1946.
 Kődöböcz József somi lakos, szül. 1928.

⁶⁰ Adatközlő – Kődöböcz József somi lakos, szül. 1928.

A-19 Acta Beregsasiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 196 с.
(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)
ISBN 978-966-2595-07-9

«Acta Beregsasiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за друге півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001.2
ББК 72

Наукове видання

ACTA BEREKSASIENSIS

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)

2010/3
Том IX, № 3

РЕДАКЦІЯ: *Когут А., Пенцкофер І.*
КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*
ВЕРСТКА: *Гороній А.*
ОБКЛАДИНКА: *К&P*
ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 08.11.2010. Підписано до друку 26.11.2010.
Папір офсетний. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 15,8. Тираж 250. Зам. 434.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.